

kot primerih odnosa primorskega človeka, posebej mladega, do narodnoosvobodilnega boja; ta je imel za primorske Slovence še poseben pomen, saj so dve desetletji čakali na pravico do materinščine in na osvoboditev izpod fašizma. Tomažek in Breda zastopata upornike zoper vsiljeno stanje, ki so prerastli svoj čas in svoje otroštvo in dozoreli za nov svet.

Tako je sklenjen krog predvojnega in medvojnega dogajanja na Primorskem in je predstavljen primorski mladi človek v usodnih časih ostrih robov realnosti. Kot dokument preteklosti, spodbuda sedanjosti, obveznost do prihodnosti.

Deveto delo, ki zaokroža izbor, je *Knjiga o Titu*, s katero je pisatelj na zanj značilen način tankočutno

nanizal vrsto utrinkov iz Titovega življenja, kakor jih je izbral iz zapisov in pripovedi maršalovih soborcev, sodelavcev, prijateljev, znancev, sorodnikov. Ti drobni utrinki zgovorneje govore mladim o velikih in odločilnih rečeh, kot bi obsežno znanstveno delo, hkrati pa izrišejo Titovo osebnost brez nabreklih besed, preprosto in iskreno, s poslušom za odtenek, miselni utrip, dejanje.

Mladinska knjiga je s pričujočim izborom iz Bevkovih mladinskih del mlado beročo populacijo opozorila na bogato izvirno slovensko knjigo, ki oblikuje zavest in razmika obzorja. S tem pa se postavlja tudi zoper brezvredno literaturo, ki se vse preveč vtihotaplja v življenje naših otrok in mladine.

Nada Gaborovič

VIDA BREST: MAJHEN ČLOVEK NA VELIKI POTI

Vida Brest: Majhen človek na veliki poti. Ljubljana, Mladinska knjiga 1983. (Cicibanova knjižnica.)

Tudi pisanje o že nagrajeni knjigi naj bi bilo objektivno. Slovenska pesnica in pisateljica Vida Brest (pravo ime Majda Peterlin, rojena 1925, umrla 1985) je za knjigo partizanskih zgodb *Majhen človek na veliki poti* leta 1984 dobila Levstikovo nagrado.

Posamezne zgodbe so vsebinsko in motivno povezane med seboj ter včasih rasejo druga iz druge ali pa se kratko malo nadaljujejo. Delo *Majhen človek na veliki poti* je mogoče uvrstiti med literarizirana zgodovinska pričevanja. Historičnost je v ospredju: ne gre namreč za to, da bi bilo dogajanje videti resnično in

prepričljivo, ampak se je po vsej verjetnosti vse, kar pripoveduje pisateljica v prvi osebi, zares zgodilo tako in nič drugače. Avtoričina subjektivnost je kvečjemu možnost za umetniškost, torej osebnostno barvanje dogodkov, ne pa domišljjsko oblikovanje dogajanja. Prav v tej subjektivnosti sta očarljivost in moč te knjige.

Pisateljica Vida Brest je bila namreč ena izmed udeleženk NOB, vojakinja mlade partizanske vojske; ko maj sedemnajstletna se je odpravila na trnovo pot preizkušenj. Njeno dozorevanje je bilo ujeto v krute okoliščine in določeno s težkimi časi. Prezgodaj je morala odrasti in premagovati svojo otroškost in celo dekliskost ter se odrehati tistemu, do

česar bi kot mladostnica imela naravno pravico. Vedno znova je morala dokazovati, da zmore to, čemur so bili kos drugi borci, se potrjevati in pozabljati nase. Zanimivo pa je, da v popisovanju tega odraščanja in dozorevanja ni nikakršne tragike, samopomilovanja ali razbolelosti. Vse se odigrava nekako lahkotno, sproščeno in samoumevno. Vodilni mlado partizanko pošiljajo sem in tja po Sloveniji (uvrščena je sicer med propagandiste, vendar na to besedo v žigu kdaj pritisne palec, da ni mogoče prebrati, za kaj gre in jo imajo drugi za pomembnejšo osebo, kot je v resnici). Na teh pohodih se seznanja z moralnimi vrednotami partizanskega življenja, jih vsrkava vase in jih tudi sama uresničuje. Tovarištvo, odrekanje, solidarnost, iznajdljivost in pogum prevevajo sleherni partizankino ravnanje. Večinoma se podreja ukazom »od zgoraj«, tu in tam pa jo prešineta uporništvu in trma ter ubere drugačno pot, kot so ji jo določili nadrejeni.

V pisateljiciino pripoved je ves čas vtakana humornost. Spoznanja o usodnih in prelomnih dogodkih, celo srečanja s smrtjo, je treba čimprej pozabiti in raje preskočiti v dogodivščine, polne presenečenj in obratov. Porajajo se asociacije na tradicionalne junake slovenske mladinske književnosti. Tako kot sta bila Martin Krpan in kralj Matjaž junaka iz mesa in krvi in seveda ne brez napak, so tudi partizanski heroji in heroine povsem človeški — zmorejo silno junaštvo, tu in tam pa so hvalljavi, širokoustni in nečimrni; ko je bitka za njimi in so na varnem, znajo tudi krepko pretiravati.

Knjiga *Majhen človek na veliki poti* je torej umetniško oblikovan dokument vstaje slovenskega naroda. Vida Brest je imela osebne stike z zgodovinskimi osebnostmi in znanimi Slovenci; med njimi so bili: Vida

Tomšič, Karol Pahor, Nikolaj Pirnat, Franček Bohanec in drugi. Ohranjen je tudi spomin na komandanta Franca Rozmana-Staneta. Mnogi borci so si želeli, da bi se osebno srečali z njim, a jim to ni uspelo. Pisateljici pa se je nasmehnili sreča — smela je k njemu. To je storila kar po domače: butnila je v štab, kot da bi se s komandantom že dolgo poznala. Franc Rozman-Stane jo je poslal ven, da bi vojaški pozdrav ponovila, kot je treba. Ker tudi drugič ni bilo dobro, ji je sam pokazal, kako vojaki vstopajo in pozdravljajo. Potem je bilo prav. »No, uspelo mi je! Šele nato je komandant Stane rekel, naj sedem in se lahko pomeniva. Pojasnil je, da sem pač vojak in se moram javljati po predpisih.« (Str. 22.) Prošnjo, da bi lahko zapustila Belo krajino, je komandant zavrnil, toda mlada partizanka ni vrgla puške v koruzo. Pomoč je poiskala pri Novljanu, načelniku glavnega štaba. »Kako je stvar rešil Novljan, ne bom nikoli zvedela, vem samo, da je komandant podtaknjeno odobritev podpisal in dobila sem dovolilnico Glavnega štaba NOV in POS za odhod na Štajersko in Koroško.« (Str. 23.)

Ko je prišla med partizane vest o smrti Franca Rozmana-Staneta, se je Dušan Pirjevec-Ahac tako odzval: »Med pari, ki so začudeno obstali, se je prebil Ahac, pogledal skupino pri vratih, lica, po katerih so drle solze in mi potegnil depešo iz rok. Prebral je, se najprej nejeverno zasmejal, potem pa utihnil, prebledel in zajokal. S težavo se je potem toliko umiril, da je depešo na glas prebral. Enkrat, dvakrat, trikrat, potem pa se je zatekel v kot in tako jokoval, da so se mu kar tresla ramena.« (Str. 64—65.) Pisateljica je bila ena izmed tistih, ki so zavestno »delali« zgodovino.

Avtoričin slog je stvaren in lahкотen. Vse je poimenovano s prvim

imenom, konkretno in nazorno. Velikokrat besede načrtno ponavlja, da bi bila pripoved prepričljivejša. Ves čas je ohranjena notranja dinamičnost, veliko je tudi dvogovorov. Kar zadeva čas, pisateljica dogodke iz preteklosti navezuje na sedanost in pove, kako so se stvari razpletle kasneje, ali pa osebe pospremi celo v današnji čas. Besede borcev s srbohrvaškega območja ohranja kar v izvirniku, ponekod navaja vojaške izraze in morebiti nekoliko načenja nekatere jezikovne norme.

V knjigi je mogoče odkrivati tudi zanimivo dvojnost: po eni strani je umetniško upodobljeno pričevanje, po drugi pa je umetnost ena izmed sestavin tega dela oziroma naravnost mlade junakinje. Vida Brest je bila kljub mladosti že tedaj znana pesnica: prav zaradi spodbudne vezane besede so jo ljudje sprejeli s posebno toplino in tudi pazili nanjo. V knjigo je uvrščena pesem *Komandantova smrt* (str. 65). Sicer pa je umetnica glede svojega poslanstva dokaj skromna in pogosto govori o literarnih nastopih mimogrede in samokritično. V zadnji zgodbi z bojnimi tovarišem zaskrbljeno »tuhta«, le kaj bo počela v svobodi, ko pa zna zanesljivo le streljati in prav nič drugega. Morebiti bi bilo primerna za prodajalko časopisov, se sprašuje. Pomisleke pisateljica sklene tako:

»Časopisov ni bilo treba prodajati. Zaposlitev naju je že čakala, mene pa najprej bolnica. Prvi Kvedrov ukaz se je glasil: 'Ti, dezertar! Marš v bolnico! Ko te bodo zdravo odpustili, se pa javi na uredništvu Ljudske pravice!« (Str. 127.)

V sklepnem zapisu *Živo pričevanje partizanskega dekliča* pisec Janez Kajzer z naklonjenostjo vrednoti ustvarjalkino snovanje. Pravi, da je prispevala svoj delež slovenski kulturi v najtežjih vojnih dneh, že tedaj izdala pesniško zbirko in zaslovela kot nadarjena in nadvse občutljiva pesnica. Premišljuje tudi o razliki med književnostjo iz partizanskih časov in tisto — reflektirano iz povojnih časov. Ustvarjalka Vida Brest, ki jo slovenski otroci poznajo kot avtorico pesmi za otroke in petih knjig otroške proze, se je pisanja o partizanskih doživetjih lotila v tem delu s časovnim odmikom.

Nikakor ne gre prezreti ilustratorjevega deleža: Marjan Amaliotti je doumel duha te knjige in narisal veliko zanimivih in estetsko učinkovitih črno-belih risb. Ilustracije se odlikujejo z notranjo razgibanostjo in privlačnostjo.

Knjiga *Majhen človek na veliki poti* je gotovo že našla pot do mladih bralcev.

Marija Švajncer

PET NOVIH DETELJIC

V priljubljeni zbirki Mladinske knjige, ki jo ureja Niko Grafenauer in prinaša krajše zgodbe ali zbirke zgodb oz. pravljic iz domače in tujih literatur, so v letniku 1983 in 1984 izšle naslednje knjige: Antona

Ingoliča *Rokove zgodbe* in Ivana Potrča spominska proza na otroštvo *Zébe* ter ameriškega pisatelja in ilustratorja Arnolda Lobela *Regica in Skokica* (letnik 1983), Leva Nikolajeviča Tolstoja *Najkrajše zgodbe* in